

BATTA JÚLIA DÓRA

Finkey officialitás-elméletének hatása a magyar büntetőeljárásra

The Effects of Ferenc Finkey's Principle of Officiality on the Hungarian Criminal Procedure

Abstract: There has been a lot of controversy among the Hungarian jurisprudence regarding the creation of the new Hungarian Criminal Procedure Act. It was also raised whether there was a need for a new code of procedure at all, whether it was not enough to adapt the existing regulations of the old Criminal Procedure Act to the new Criminal Code.

The Criminal Procedure Act, which has been in force since July 1 2018, may seem a distant start compared to Ferenc Finkey's work, but we will see that knowledge of the legal history and the processes involved are essential to understanding the changes in the present.

This is specially true for changes that affect the principles on which criminal proceedings are based. One of the biggest changes in the new Criminal Procedure Code – at the level of the principles – is undoubtedly the relegation of the principle of official proceedings to the background, as it often turns to opportunism rather than officiality in order to increase simplification and efficiency.

In fact, in his work, Finkey has already perfectly described the mechanisms that we can discover in today's changes. Perhaps it is no exaggeration to say that his work may have provided a basis for fundamental changes in the new Criminal Procedure Code. His theories presented in this study shed excellent light on the dynamics that have permeated all areas of legal history in law and on the processes that, if we recognize them help us understand why it is necessary for our laws to be recreated sometimes.

All in all, we can see that the principles are never of absolute value, but their meaning is constantly changing, as the legislative ways breathe in the spirit of the current age. When these principles are no longer able to keep up with change, they must be re-formed. And if we are to form such an important principle, we need to enforce a new vision throughout criminal proceedings that makes it necessary not only to make amendments to the Code of Criminal Procedure but also to create a whole new law.

In order to see the real effects of the present innovations and the actual processes it has initiated in our criminal procedural law, a comprehensive analysis of the practice will be needed. We need to examine how quickly law enforcement can respond to the loss of space in centuries-old traditions. It may also be a question of whether we can talk about a real loss of space at all, as it is also conceivable that the principle of officiality has narrowed at the level of the normative text, but the old routine, attitude, and instincts live on in the application of law. The outcome of this examination may also raise important questions, including legal certainty. It is essential that once our procedural law has reached the point where it had to be born again, the application of the law be reborn with it.

Keywords: criminal procedure, principles of criminal procedure, principle of official proceedings, officiality

Összefoglaló: Az új magyar büntetőeljárás törvény (továbbiakban: új Be.) megalkotása rengeteg vitát szült a hazai jogászság körében, egészen olyan mélyrehatóan, hogy szükség van-e egyáltalán új eljárási kódexre, nem elegendő-e a régi büntetőeljárás törvény meglévő szabályozásának az új Btk.-hoz igazítása.

A 2018. július 1-je óta hatályban lévő büntetőeljárás törvény talán távoli indításnak tűnik Finkey Ferenc munkásságához képest, de azt fogjuk látni, hogy a jogtörténeti háttér és a bennük rejlő folyamatok ismerete nélkülözhetetlen ahhoz, hogy megértsük a jelen változásainak mibenlétét. Különösen igaz ez az olyan változásokra, amik a büntetőeljárás alapjául szolgáló elveket érintik, hiszen ezen alapelvek gyökerei mindig nagyon messzire nyúlnak vissza.

Az új Be. novumai közül az egyik legnagyobb – alapelvi szintű – változást kétségkívül a hivatalbóliság elvének háttérbe szorítása jelenti, hiszen az egyszerűsítés és a hatékonyság növelése érdekében az officialitás helyett sok esetben inkább az opportunitás felé fordul.

Finkey munkássága során tulajdonképpen már tökéletesen megfogalmazta azokat a mechanizmusokat, amelyeket napjaink változásaiban is felfedezhetünk. Talán nem túlzás azt állítani, hogy munkássága az új Be. alapelvi szintű, strukturális változásainak is egyfajta alapot szolgáltatathatott. Mindenesetre a tanulmányban ismertetett elméletei kiválóan rávilágítanak azokra a dinamikákra, amelyek a jogalkotás terén minden jogtörténeti korszakon keresztülhúzódtak, és azokra a folyamatokra, amelyeket ha felismerünk, megértjük, miért szükséges, hogy törvényeink újból és újból megalkotásra kerüljenek.

Összességében azt láthatjuk, hogy az alapelvek soha nem abszolút értékűek, hanem jelentéstartalmuk folyamatos mozgásban van, hiszen mindig az aktuális korszaknak megfelelően lehel beléjük a lelket a jogalkotó. Amikor ezek az elvek „túlhajtásra” kerülnek, amikor már nem képesek követni a változásokat, újra meg kell születniük. Ha pedig egy ilyen fontos alapelvet újjászülnünk, az olyan új látásmódot kell hogy érvényesítsen az egész büntetőeljárásban, ami szükségszerűvé teszi, hogy ne csak módosításokat eszközöljünk a büntetőeljárás kódexen, hanem teljesen új törvényt is szülessen.

Ahhoz, hogy jelen újjászületésnek a valódi hatásait és az általa büntetőeljárás jogunkban elindított tényleges folyamatokat lássuk, a gyakorlat átfogó elemzésére lesz szükség. Ennek során meg kell vizsgálni, hogy milyen gyorsan tudja lereagálni a jogalkalmazás a több évszázados hagyományok tévesztését. Kérdés lehet az is, hogy beszélhetünk-e egyáltalán valódi tévesztésről, hiszen elképzelhető az is, hogy az officialitás elve normaszöveg szinten ugyan szűkült, a jogalkalmazásban mégis a régi rutin, szemlélet és beidegződések élnek tovább, ennek eredménye pedig szintén fontos kérdéseket vethet fel – többek között – a jogbiztonság érvényesülésével kapcsolatban. Elengedhetetlen ugyanis, hogy ha az eljárási törvényünk eljutott arra a pontra, hogy újra kellett születnie, szülessen újra vele a jogalkalmazás is.

Kulcsszavak: büntetőeljárás, büntetőeljárás alapelvek, hivatalbóliság elve, officialitás

„Az emberek nem egyszer és mindenkorra születnek meg azon a napon, amikor az anyjuk világra hozza őket, hanem az élet újra meg újra rákényszeríti őket, hogy megszüljék magukat.”¹

1. Bevezető gondolatok

Az új magyar büntetőeljárás törvény (továbbiakban: új Be., Be.)² megalkotása rengeteg vitát szült a hazai jogászság körében, egészen olyan mélyrehatóan, hogy szükség van-e egyáltalán új eljárási kódexre, nem elegendő-e a régi Be.³ meglévő szabályozásának az új Btk.-hoz⁴ igazítása.

A Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium (KIM) a következőképpen adta meg a választ az új Be. szükségességének kérdésére: „A jelenleg hatályos büntetőeljárásról szóló törvényt a hatálybalépése óta a jogalkotó közel 70 alkalommal módosította és több alkotmánybírói határozat érintette. Mindezek miatt megbomlott a törvény belső egyensúlya, a szabályozás sok esetben átláthatatlan és a gyakorlatban nehezen alkalmazható. A jogalkalmazói tapasztalatok folyamatosan a felszínre hozzák azokat a jogalkotási hiányosságokat, gyakorlati problémákat, amelyek a büntetőeljárás törvény átfogó módosítását igénylik, a jogalkalmazók részéről ezért megfogalmazódott az igény egy új büntetőeljárás törvényre...”⁵

Ezzel összhangban, Márquez sorain keresztül nézve, a dolgoknak, így a jogszabályoknak sem csak egyszer kell megszületniük, hanem az élet változásai adott esetben rákényszerítenek minket nem csak a törvény módosítására, hanem egy teljesen új kódex megalkotására. A büntetőeljárás törvényünk életében pedig alighanem eljött az a pillanat, hogy újra meg kellett születnie.

A 2018. július 1-je óta hatályban lévő büntetőeljárás törvény talán távoli indításnak tűnik Finkey Ferenc munkásságához képest, de azt fogjuk látni, hogy a jogtörténeti háttér és a bennük rejlő folyamatok ismerete nélkülözhetetlen ahhoz, hogy megértsük a jelen változásainak mibenlétét. Különösen igaz ez az olyan változásokra, amik a büntetőeljárás alapjául szolgáló elveket érintik, hiszen ezen alapelvek gyökerei mindig nagyon messzire nyúlnak vissza.

Finkeyt a szakma a büntetőjog kiemelkedő szaktekintélyének ismerte és ismeri el ma is, akit többek között az anyagi büntetőjog jeles képviselőjeként és a büntetőeljárás liberális irányzatának híveként tarthatunk számon.⁶ Ahogyan azt látjuk majd, munkássága során tulajdonképpen már tökéletesen megfogalmazta azokat a mechanizmusokat, amelyeket napjaink változásaiban is felfedezhetünk. Talán nem túlzás azt állítani, hogy munkássága az új Be. alapvető szintű, strukturális változásainak is egyfajta alapot

¹ Idézet Gabriel García MÁRQUEZ *Szerellem a kolera idején* című művéből.

² 2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról.

³ 1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról.

⁴ 2012. évi C. törvény a Büntető törvénykönyvről.

⁵ A KIM 2013. május 17-i közleménye a büntetőeljárás-jogi kodifikációs bizottság megalakulásáról és a munkacsoport tevékenységének irányáról, <https://2010-2014.kormany.hu/hu/kozigazgatasi-es-igazsagugyi-miniszterium/igazsagugyvert-felelos-allamtitkarsag/hirek/megalakult-a-bunteto-eljarasjogi-kodifikacios-bizottsag> (letöltés ideje: 2020. 09. 04.)

⁶ <https://dt.ogyk.hu/hu/component/k2/item/304-finkey-ferenc> (letöltés ideje: 2020. 09. 06.)

szolgáltatatható. Mindenesetre a következőkben ismertetett elméletei kiválóan rávilágítanak azokra a dinamikákra, amik a jogalkotás terén minden jogtörténeti korszakon keresztülhúzódtak, és azokra a folyamatokra, amelyeket ha felismerünk, megértjük, miért szükséges, hogy törvényeink újból és újból világra jöjjenek.

2. Az officialitás mint alapelv

Az új Be. novumai közül az egyik legnagyobb – alapelvi szintű – változást kétségkívül az officialitás háttérbe szorítása jelenti, ezért elsőként az officialitást mint alapelvet kell kicsit közelebbről megvizsgálnunk.

Az officialitás (hivatalbóliság, *ex officio* eljárás) az inkvizitórius eljárás szükségszerű sajátja, alapelve. Az alapelvek olyan elvi tételek, amelyek végighúzódnak az egész eljáráson, kifejezik annak sajátosságait, kijelölnék egy keretet, és iránytűként szolgálnak az eljárásban részt vevők számára. Ezek a vezéreszmék azonban sohasem abszolút, hanem mindig relatív értékűek, hiszen a mindenkori társadalmi és jogpolitikai felfogás kifejezői, és mint ilyenek, változók.⁷ Éppen ezért az alapelvek büntetőeljárásban betöltött szerepének vizsgálata állandó relevanciával bír és kiemelkedően fontos annak érdekében, hogy a büntetőeljárás és az annak során megvalósuló döntéshozatal megérthetőbbé, feltérképezhetőbbé váljon. Így rajzolódnak ki a gyakorlatban működő mechanizmusok, hatások és esetleges buktatók, amelyeknek ha tudatában vagyunk, a hibák javíthatóvá, az egész eljárás kiszámíthatóbbá válik, ez pedig elengedhetetlen a jogbiztonság érvényesüléséhez és az eljárás sikeréhez.

A hivatalbóliság fogalmában olyan elvről van szó, amely nemcsak végigkövette időben a büntetőeljárás jog alakulását, annak lényegében minden történeti korszakán keresztül, hanem az eljárási kódex egészén is átível, az eljárás megindulásától egészen a jogorvoslatig. A hivatalból való eljárás alap gondolata, hogy a bűncselekmény nem csak az egyes személyek jogait sérti, de egyben az egész társadalomra nézve támadást jelent. Éppen ezért a bűncselekmények üldözése a hatóságoknak nemcsak joga, hanem kötelessége is. Ebből a kötelességből fakad tehát, hogy fő szabály szerint az eljárást *ex officio* akkor is meg kell indítaniuk és le kell folytatniuk a hatóságoknak, ha a sértett erről nem rendelkezik, sőt, adott esetben akarata ellenére is.⁸

A XIX-XX. század fordulójától aztán olyan új eljárási intézmények jelentek meg, amelyek lehetővé tették az officialitás differenciáltabb értelmezését, és egyre szélesebb körben kivételt tűrő elvként jelenik meg.⁹ A hivatalbóliság elvének visszaszorítása irányába mutat az új büntetőeljárás törvény is, amely az egyszerűsítés és a hatékonyság növelése érdekében az officialitás helyett sok esetben inkább az opportunitás felé fordul. Ez pedig számos olyan vizsgálandó kérdést vet fel, amivel szükséges foglalkoznunk, hogy láthatóvá váljanak a változások igazságszolgáltatásra gyakorolt valódi hatásai.

⁷ ANGYAL Pál: *A magyar büntetőeljárás jog tankönyve I. kötet*, Atheneum, Budapest, 1915, 253.

⁸ MÓRA Mihály (szerk.): *A magyar büntető eljárási jog*, Tankönyvkiadó, Budapest, 1961, 107.

⁹ POLT Péter (szerk.): *Kommentár a büntetőeljárás törvényhez*, Wolters Kluwer, Budapest, 2018, 49–50.

A leghangsúlyosabb kérdés, ami felmerülhet, kétségekívül az, ami végső soron minden büntetőjoggal kapcsolatos szabályozás alapkérdése: Hogyan hatnak a változások az igazság felderítésére?

3. Igazságot hivatalból?

A egyes rendszerű büntetőeljárás jogok két legfőbb alapelve Finkey munkássága nyomán a hivatalból való eljárás és az anyagi igazság.¹⁰

Az officialitás elvének – tekintettel arra, hogy a büntetőeljárás egészén átível – több jelentésrétege van. Jelenti egyrészt, hogy az állam a büntetőigényét az erre hivatott szervein keresztül a sértett akaratától függetlenül, hivatalból érvényesíti, a bírósági szakaszban pedig – leegyszerűsítve – úgy fog megjelenni, hogy a tényállás felderítése érdekében a bíróságtól meghatározott esetekben aktív (hivatalbóli) közreműködést vár a törvény.¹¹

A kérdés, ami ebben a körben felmerül, hogy az eljárásnak pontosan mi a célja, mennyiben tűzhető ki célul a büntetőeljárásban az anyagi igazság elérése, és hogyan viszonyulnak ezekhez az eljárási kódex officialitással kapcsolatos nívumai? Összegezve úgy is feltehetjük a kérdést: Lehet-e (s ha igen, kell-e) az anyagi igazságot hivatalból keresni?

3.1. Anyagi igazság a büntetőeljárásban – Kényszerkísérlet a helyesre?¹²

Finkey szerint a büntetőeljárásban az anyagi igazság elve azt a követelményt támasztja az eljáró hatóság és a bíróság felé, hogy intézkedését vagy határozatát valós tényekre alapítsa, a bíróra pedig nem kisebb feladatot ruház, mint hogy *hivatalból* a történetileg bizonyos tényállást állapítsa meg és ítéletét erre alapozza.¹³ De vajon emberileg elérhető-e ez az eszményi cél, a büntetőeljárás idealisztikus képe, miszerint a büntetőeljárás feladata valóban az – a szó erkölcsi értelmében véve is –, hogy igazságot szolgáltasson?

Azért különösen nehéz és összetett kérdés ez, mert a büntetőeljárás során az eljáró hatóságoknak és a bíróságnak meghatározott jogi keretek között kell megismernie egy múltban történt cselekményt. Az emberi megismerés eleve bonyolult és összetett elméleti folyamat, de egy büntetőügy esetén ehhez további specifikumok társulnak. Ilyen például, hogy egy múltban, általában titokban véghezvitt cselekmény felderítésére van szükség, ahol a jogi konzekvenciáktól tartva a cselekmény megismerését az elkövető igyekezik meggátolni, a nyomokat, bizonyítékokat elrejtteni, megsemmisíteni. Olyan, mintha egy sokismeretlenes egyenletrendszerrel állnánk szemben, ami megoldásra vár.¹⁴

¹⁰ FINKEY Ferenc: *A magyar büntető eljárás tankönyve*, Politzer, Budapest, 1908, 16.

¹¹ MÓRA: *i. m.*, 107.

¹² Zwangsversuch zum Richtigen, ld. FINKEY Ferenc: *A tételes jog alapelvei és vezéreszméi*, Grill, Budapest, 1908, 259.

¹³ FINKEY Ferenc: *Anyagi igazság és téves jelszavak a büntető eljárásban*, Magyar Jogi Szemle, Budapest, 1927, 17–18, 23.

¹⁴ PUSZTAI László: *A nyomozási verziók*, Kriminológiai és kriminalisztikai tanulmányok, 9. kötet, Budapest, 1972, 206–207, 219.

Ezzel összhangban Finkey – bár a büntetőeljárás céljának az igazság elérését tekintve – kiválóan rávilágít arra is, hogy a lélektani megismerés összetettsége milyen nehézségeket állít ennek útjába: „*A multban megtörtént eseményeknek, a bűncselekmény tényálladékanak biztos és pontos megállapítása, közvetlen bizonyítékok híján sokszor csak logikai visszakövetkeztetések útján eszközölhető, de a historikum teljes hű megismerése, a bíró lelkébe vetítése (...) bizony a legnehezebb lélektani és erkölcsi értékelési feladatok közé tartozik.*”¹⁵

Ezen a téren azt kell szem előtt tartanunk, hogy miként az embereknek a mindennapi életük során a meglévő tudásuk alapján van egy elképzelésük, várakozásuk a körülöttük zajló eseményekkel kapcsolatban, úgy a bírónak is a korábbi tapasztalatai alapján van egy előzetes várakozása, tudása, mely segítségével ennek a lélektani és erkölcsi értékelésnek a során analógiát alkalmazhat. Ez a jelenség valójában elkerülhetetlen, mivel a kategóriák és sztereotípiák segítségével tájékozódunk az életben, a korábbi tapasztalatainkat és ismereteinket használjuk fel ahhoz, hogy következtetéseket vonjunk le, gondolkodjunk és végül döntésre jussunk. Ez természetesen korántsem jelenti, hogy ezek merev alkalmazása megtűrhető a büntetőeljárásban, csupán azt, hogy ezen háttértudás megfelelő alkalmazása nélkül nem tudna döntés születni. Ebből következően nem biztos, hogy a teljes anyagi igazság elérhető lesz, de minden alkalommal egészen biztosan nem. Még tovább torzíthatja a képet, ezáltal nehezítheti az igazság – mint ideális cél – elérését az is, hogy az említett sémákat rögzítjük, így komoly szerepet játszanak a felidőzésben és a visszaemlékezésben is. Ha ez így van, akkor viszont nyilvánvaló az is, hogy egy eljárás során a tanúként meghallgatott személy sem fogja mellőzni ezeknek a kategóriáknak a használatát, így a részletek ilyen esetben is könnyen elvesznek és a visszaemlékezés során a sztereotípiának megfelelően módosulnak, vagy adott esetben a tanúk olyan információkkal egészítik ki az eseményeket, amik a konkrét helyzetben nem történtek meg ugyan, de általában úgy szokott lenni vagy az általuk ismert kategóriának velejárója.¹⁶

Azt látjuk tehát, hogy mivel a büntetőeljárásban megkerülhetetlen az emberi megismerés folyamata, a tökéletes igazságkép is csak illúzióknak tűnik, amit bár szükséges megcéloznunk, elérését mindenkor nem várhatjuk el. Ez a gondolatmenet jelenik meg Finkeynél is, amikor így fogalmaz az igazság elérésével kapcsolatban: „*Ha őszintén beismerjük emberi gyarlóságainkat, ha nem restelljük bevallani, hogy tévedés alól a legműveltebb ember, s így a bíróság sincs kivéve, a büntetőeljárás terén is nem az abszolút, feltétlen, hanem csak az emberi igazság megvalósítása lehet a feladatunk. De ezt az emberi igazságot aztán kötelességünk az emberileg lehető legalaposabban elérni s annak elérését vagy legalább megközelítését a lehető legjobban biztosítani.*”¹⁷

Tulajdonképpen ezt a Finkey-féle látásmódot teszi magáévá az új Be. is, amikor a Preambulumban az igazság megállapítása igényének szem előtt tartását rögzíti,¹⁸ illetve – ahogy a későbbiekben látni fogjuk – ebbe az irányba mutatnak az eljárás egyszerűsítését célzó újításai is.

¹⁵ FINKEY: *Anyagi...*, i. m., 5.

¹⁶ Vö. BATTÁ JÚLIA DÓRA: *A sztereotípiák szerepe a büntetőeljárásban*, Büntetőjogi Szemle, 2017/2, 38, 43.

¹⁷ FINKEY: *A magyarar...*, i. m., 17.

¹⁸ 2017. évi XC. törvény Preambuluma.

3.2. Hivatalbóliság a büntetőeljárásban

A kontinentális vegyes rendszerű büntetőeljárások másik nagy alapelve, sajátossága az officialitás, miszerint az állam büntetőhatalmát érvényesítő szervek hivatalból járnak el. A hivatalból való eljárás sokféle aspektusból közelíthető meg, de témánk szempontjából a releváns kérdés elsősorban az, hogy miként kapcsolódik ez az elv az anyagi igazság elvéhez.

Az alábbiakban tehát Finkey elméletén keresztül azt vizsgáljuk, hogy lehet-e, kell-e, illetve mennyiben kell a bíróságnak hivatalból keresni az igazságot?

Az inkvizitórius hagyományok kiindulópontja a *nyomozóelv*, amely tulajdonképpen az igazságnak a hivatalból való kutatását és érvényesítését jelentette.¹⁹ Finkey úgy gondolta, hogy az alapelvek körében a probléma forrása sokszor nem magában az eszmében keresendő, hanem egy alapvetően helyes alapokon nyugvó elv *túlhajtása*, merev alkalmazása vezet oda, hogy – bármennyire is magasztos a cél – hibás és torz eredményt kapunk. Ez történt Finkey szerint a hivatalbóliság elvével is, amikor a bírók feladata mindenekelőtt az igazság hivatalból való kutatása és kiszolgálása volt, ennek érdekében pedig olyan elveket és intézményeket hívott életre az inkvizitórius rendszer, mint az igazmondási kötelezettség és a tortúra. Ahogy Finkey fogalmaz: „*Találób és rikitób példát keresve sem lehetne találni az egyetlen elvhez való fanatikus ragaszkodás veszedelmességére, egy önmagában helyes eszmének ad absurdum vitelére, mint a kínzó vallatás, a tortúra rendszerének az igazságkeresés vezérelvéből való levezetését.*”²⁰ Vagyis bár az elv kiindulópontja helyes, de túlhajtasának következménye a *fiat justitia, pereat mundus*²¹ elv életrehívása, ennek eredményeképp pedig a tortúra sok évszázados uralma lett.

A nyomozórendszer ezen „ferde kinövésai”, a nyomozóelv ad absurdum vitele és az abból fakadó bírói önkény megakadályozására való törekvés hívja aztán életre a büntető hatalom megosztásának eszméjét. A *vádelv* alapján a bűnüldözés feladata külön állami szervre, az ügyészségre száll át, így a hivatalból való eljárás, amely eddig a bíróságot terhelte, most a közvádlóra megy át. Az önkény és a zsarnokság megakadályozása nyomán a hangsúly az egyén megoltalmazására, az eljárási garanciákra tevődött. Az új rendszer által felállított új jelszó pedig: „*inkább meneküljön száz bűnös, mint hogy egy ártatlan polgár elítéltesék.*”²²

A vádrendszer szintén az igazság és az igazságosság érvényesítését tűzte a zászlajára, de mindeközben igyekezett kiküszöbölni a nyomozóelv e körben vétett hibáit. Kétségtelen, hogy ennek folyamányaként számos eljárási garanciát köszönhetünk a vádrendszernek, továbbá hogy nagyban előmozdította a pártatlan, független ítélezést. Finkey szerint azonban átesve a ló másik oldalára, ezt az elvet is ugyanaz a sors érte, mint a nyomozóelvet: „*...tulságba vitték [és] új ferde jelszavak álltak elő, amik ellenkező irányban, mint a nyomozó rendszer idején, de szintén [...] az igazságszolgáltatás súlyos tévedéseire vezettek.*”²³ Témánk – a hivatalbóliság – szempontjából elsősorban azt a következményt kell

¹⁹ FINKEY: *Anyagi..., i. m.*, 26.

²⁰ *Uo.*, 26.

²¹ Jelentése: Legyen igazság, vesszen bár a világ.

²² FINKEY: *Anyagi..., i. m.*, 28.

²³ *Uo.*, 28.

kiemelnünk, hogy a tiszta vádrendszer hatására olyan eljárásrend jött létre, amelyben a bíró gyakorlatilag passzív szemlélője a felek vitájának, és döntése lényegében abban áll, hogy megállapítsa, melyik félnek sikerült a bizonyítás.²⁴

3.3. Az arany középút keresése

Ezekkel a túlzásokkal való szakítás vezetett el minket a vegyes rendszerű büntető-eljáráshoz, amelynek legfőbb álláspontja, hogy a nyomozóelv és a vádelv nem kizárják egymást, hanem éppen a két elv összekapcsolása, összhangba hozása vezet el minket a kívánt célhoz. A kulcs tehát Finkey elméletére alapozva az, hogy egyiket sem szabad túlsúlyra engedni, hanem egy mérsékelt középútat kell találnunk a két rendszer hasznos elemeinek az összefésülésével.²⁵

Nyilvánvaló, hogy a törvények mindig az adott kor és társadalom uralkodó eszméinek hatása alatt jönnek létre, olyan tartalommal, amilyennel akkor és ott a legjobbnak, leghatékonyabbnak és legigazságosabbnak tűnik. Természetesen, ahogy láttuk, a korszellem változásával ezek a helyesnek vélt eszmék és azok tartalma folyamatosan alakul, sokszor gyökeresen megváltozik, így ezek nyomán a törvényeket is más-más szellemiséggel töltik meg.

Ha e mellé tesszük Finkey előzőekben vázolt gondolatmenetét, és az egészet elméleti síkra helyezjük, kirajzolódhat előttünk egy tendencia, amely alapján a jogrendszer folyamatosan mozgásban van. Mivel az elvek jelentése, értelme is finomodik, csiszolódik, így tényleges tartalmuk is állandó változásban van. Mind az alapelveken belüli finomhangolásoknak, mind az ebből következő eljárási rendszerbeli változásoknak lehet éppen ez a Finkey által megfogalmazott mechanizmus az egyik mozgatórugója, miszerint egy elv adott tartalommal való *túlhajtása* szükségszerűen elindít egy ellentétes irányba ható folyamatot, illetve az adott alapelv tartalmának újragondolását, így a büntetőeljárási rendszereknek a jogtörténeti korszakokon keresztül lesz egy folyamatos dinamikája, ami szükségszerűen magával hozza, hogy időről időre új törvények szülessenek.

4. Az igazság elérésére és a jogbékére törekvés az új Be.-ben

Amennyiben elfogadjuk a büntetőeljárási jog előzőekben vázolt dinamikáját, szükségszerű, hogy ezek a magyar jogtörténeti fejlődésben is megjelenjenek. Ha kicsit eltávolodva szemléljük a magyar büntetőeljárási jogban végbemenő folyamatokat, elképzelhető az előbbieken ismertetett Finkey-féle gondolatmenetnek az officialitás elvével kapcsolatos hazai változásokra, az elv büntetőeljárásban betöltött szerepének alakulására vetítése, és talán tényleg épp Finkey elméletére és az abból következő dinamikára visszavezethető alapja van az új Be. hivatalbólisággal kapcsolatos novumainak is.

Azt mindenesetre elmondhatjuk, hogy az új büntetőeljárási törvényben strukturális újítások vannak, amelyek által valódi újjászületés történt. Az új Be. sokszor célszerűségi

²⁴ *Uo.*, 29.

²⁵ *Uo.*, 30., 49.

szempontokat szem előtt tartva az officialitás helyett inkább az opportunitás felé fordul, ami egyben azt is jelenti, hogy az európai-kontinentális jogfelfogással szemben az angol-szász jogi gondolkodás meghatározó eleme irányába mozdul.²⁶ Példaként említhetjük ebben a körben az immár büntetőeljárás nyomozási szakaszában is alkalmazható ügyészségi intézkedés vagy határozat kilátásba helyezését,²⁷ az egyezség lehetőségét a bűnösség beismeréséről,²⁸ a kötelezően megtartandó előkészítő ülést,²⁹ melynek funkciói között szerepel, hogy adott esetben a büntetőeljárás további bizonyítás nélkül érdemben befejezhető legyen, vagy a bizonyítással kapcsolatos alapvető változásokat.³⁰ Az iménti kiragadott példák mellett rendre sorolhatnánk az új Be. eljárás egyszerűsítését célzó újításait, amelyek elképzelhető, hogy első ránézésre és látszólag nem az igazság elérése irányába mutatnak, de talán ennél is fontosabb felismerést hordoznak magukban. Ez pedig éppen az, hogy sokszor nem az anyagi igazság mindenáron való hajszolása jelenti a felek és a társadalom valódi érdekét, sokkal nagyobb érték lehet, ha olyan ítélet születik, amely a társadalom megnyugvását, a jogbéke helyreállítását tudja szolgálni. Talán nem túlzás azt állítani, hogy e mentén valósítható meg igazán az az *emberi igazság*, amelynek elérését Finkey is kívánatos célnak tartotta.

5. Zárógondolatok

Összességében azt láthatjuk, hogy az alapelvek soha nem abszolút értékűek, hanem jelentéstartalmuk folyamatos mozgásban van, hiszen mindig az aktuális korszellemnek megfelelően lehel beléjük a lelket a jogalkotó. Amikor ezek az elvek túlhajtásra kerülnek, amikor már nem képesek követni a változásokat, újra meg kell születniük. Ha pedig egy ilyen fontos alapelveket újjászülünk, az olyan új látásmódot kell hogy érvényesítsen az egész büntetőeljárásban, ami szükségszerűvé teszi, hogy ne csak módosításokat eszközöljünk a büntetőeljárás kódexen, hanem teljesen új törvény is szülessen.

Ahhoz, hogy jelen újjászületésnek a valódi hatásait és az általa büntetőeljárás jogunkban elindított tényleges folyamatokat lássuk, a gyakorlat átfogó elemzésére lesz szükség. Ennek során meg kell vizsgálni, hogy milyen gyorsan tudja lereagálni a jogalkalmazás a több évszázados hagyományok térvésztesét. Kérdés lehet az is, hogy beszélhetünk-e egyáltalán valódi térvésztesről, hiszen elképzelhető az is, hogy az officialitás elve normaszöveg szinten ugyan szűkült, a jogalkalmazásban mégis a régi rutin, szemlélet és beidegződések élnek tovább, ennek eredménye pedig szintén fontos kérdéseket vet fel – többek között – a jogbiztonság érvényesülésével kapcsolatban. Elengedhetetlen ugyanis, hogy ha az eljárási törvényünk eljutott arra a pontra, hogy újra kellett születnie, szülessen újra vele a jogalkalmazás is.

²⁶ POLT, *i. m.*, 50.

²⁷ 2017. évi XC. törvény 404–406. §.

²⁸ 2017. évi XC. törvény 407–411. §.

²⁹ 2017. évi XC. törvény 499–503. §.

³⁰ 2017. évi XC. törvény 7. §, 163–164. §, 519–521. §.

Irodalomjegyzék

1. ANGYAL Pál: *A magyar büntetőeljárás jog tankönyve I. kötet*, Atheneum, Budapest, 1915.
2. BATTÁ Júlia Dóra: *A sztereotípiák szerepe a büntetőeljárásban*, Büntetőjogi Szemle, 2017/2.
3. FINKEY Ferenc: *A magyar büntető eljárás tankönyve*, Politzer, Budapest, 1908.
4. FINKEY Ferenc: *Anyagi igazság és téves jelszavak a büntető eljárásban*, Magyar Jogi Szemle, Budapest, 1927, 17–18.
5. FINKEY Ferenc: *A tételes jog alapelvei és vezéreszméi*, Grill, Budapest, 1908.
6. MÓRA Mihály (szerk.): *A magyar büntető eljárási jog*, Tankönyvkiadó, Budapest, 1961.
7. POLT Péter (szerk.): *Kommentár a büntetőeljárási törvényhez*, Wolters Kluwer, Budapest, 2018.
8. PUSZTAI László: *A nyomozási verziók*, Kriminológiai és kriminalisztikai tanulmányok, 9. kötet, Budapest, 1972.

Források

1. <https://2010-2014.kormany.hu/hu/kozigazgatasi-es-igazsagugyi-miniszterium/igazsagugyert-felelos-allamtitkarsag/hirek/megalakult-a-bunteto-eljarasjogi-kodifikacios-bizottsag> (letöltés ideje: 2020. 09. 04.)
2. <https://dt.ogyk.hu/hu/component/k2/item/304-finkey-ferenc> (letöltés ideje 2020. 09. 06.)